

Inhoud

Inleiding	19
<i>Karin Nijhof en Rutger Engels</i>	
Deel I Ontwikkeling van meisjes in de adolescentie: theorie en praktijk	21
1 Sociaal-emotionele ontwikkeling van adolescente meisjes	23
<i>Karin Nijhof en Rutger Engels</i>	
1.1 Inleiding	23
1.2 Identiteitsontwikkeling	27
1.2.1 Zelfconcept	28
1.2.2 Zelfbeeld	29
1.3 Morele ontwikkeling	29
1.4 Sociale relaties	30
1.5 Pestgedrag en agressie	32
1.6 Intimiteit en seksualiteit	33
1.6.1 Seksuele beleving en gevoelens	34
1.6.2 Maatschappelijke seksualisering	35
1.6.3 Ongewenst seksueel gedrag	35
1.7 Romantische relaties	36
Literatuur	38
2 Biologie van meisjes: hormonen en hersenontwikkeling in de puberteit en adolescentie	45
<i>Jiska Peper en Eveline Crone</i>	
2.1 Hormonale veranderingen in meisjes	46
2.2 Hersenveranderingen in de puberteit en adolescentie: een rol voor geslachtshormonen?	48
2.2.1 Anatomie en connecties tussen hersengebieden	48
2.2.2 Activiteitspatronen in verschillende hersengebieden	50
2.3 Conclusie	53
Literatuur	54

3	Prevalentie van meisjes in zorg	57
	<i>Karin Nijhof</i>	
3.1	Jeugdzorg in Nederland	59
3.2	Meisjes in zorg	60
3.2.1	Gespecialiseerde jeugdhulp	60
3.2.2	Jeugd-ggz	61
3.2.3	Zorg voor LVB	62
3.2.4	Justitiële jeugdinrichtingen en Jeugdzorg ^{plus}	63
3.3	De cijfers internationaal	64
3.4	Een toekomst van zorg...	65
3.4.1	Van adolescentie naar volwassenheid	65
3.4.2	(Re)victimisatie	65
3.4.3	Intergenerationele transmissie	66
3.5	Conclusie	66
	Literatuur	67
4	Het ontstaan van probleemgedrag bij meisjes	71
	<i>Leoniek Kroneman en Elsa van der Molen</i>	
4.1	De ontwikkeling van probleemgedrag bij meisjes	71
4.2	Het ecologisch ontwikkelingsmodel	73
4.3	Kindfactoren	75
4.4	Gezinsfactoren	76
4.4.1	Ouder-kindrelatie	76
4.4.2	Opvoedingsgedrag	77
4.5	Leeftijdsgenoten	78
4.6	School	78
4.7	Hulpverlening aan meisjes met probleemgedrag	79
4.8	Conclusie	80
	Literatuur	81
5	Seksespecifiek versterken van de eigen kracht	87
	<i>Noor de Boer en Judith Metz</i>	
5.1	Positie	88
5.1.1	Begeleiding bij het volwassen worden	88
5.1.2	Versterken eigen kracht	89
5.1.3	Wat is seksespecifiek versterken van de eigen kracht?	90
5.1.4	Voorgeschiedenis	90
5.2	Inhoudelijk kader	91
5.2.1	Doel	91
5.2.2	Doelgroep	91
5.2.3	Type methodiek	91
5.2.4	Rol van de professional	92

5.3	Methodische principes	92
5.3.1	Veiligheid	93
5.3.2	Kennen	95
5.3.3	Betekenisrelatie	96
5.3.4	Praten	97
5.3.5	Vergroten van de leefwereld	99
5.3.6	Grenzen	100
5.3.7	Aansluiten bij behoeften	102
5.3.8	Positieve motivatie	103
5.3.9	Werken met de omgeving	104
5.4	Onderbouwing en toepassing	106
	Literatuur	107
6	De vrouwelijke strategieën bij gevaar: nice or victim	109
	<i>Martine Delfos</i>	
6.1	Sekse of gender?	109
6.1.1	Sekseverschillen en hersenen	109
6.1.2	Sekseverschillen en empathie	112
6.1.3	Sekseverschillen en bias in wetenschappelijk onderzoek	114
6.2	De menstruatiecyclus	116
6.3	Sekseverschillen en zorg	119
6.4	Reactie op gevaar: nice-or-victim	122
6.4.1	Het begrip gevaar	122
6.4.2	Tend-and-befriend	123
6.4.3	Fight-or-flight en nice-or-victim	124
6.5	Conclusie	128
	Literatuur	128
7	Leefklimaat voor meisjes in de gesloten jeugdzorg en justitiële jeugdinrichtingen	131
	<i>Juliette Sonderman, Peer van der Helm, Raymond Gutterswijk en Geert-Jan Stams</i>	
7.1	Theorie	131
7.1.1	Meisjes in de gesloten residentiële jeugdzorg	131
7.1.2	Trauma's bij meisjes in de gesloten residentiële jeugdzorg	135
7.2	Leefklimaat	135
7.2.1	Leefklimaat in het algemeen	135
7.2.2	Meisjes en leefklimaat	136
7.3	Conclusies en implicaties voor de praktijk	138
	Literatuur	139

Werken met meisjes in zorg: ervaringen uit de praktijk 1 <i>Trienke Scheper</i>	143
Werken met meisjes in zorg: ervaringen uit de praktijk 2 <i>Maarten van Grevenstein</i>	151
Een ervaringsdeskundige aan het woord <i>Wilma Boevink</i>	156
Deel II Probleemgedrag bij meisjes	163
8 Criminaliteit bij meisjes <i>Anne-Marie Slotboom en Jan Hendriks</i>	165
8.1 De cijfers	165
8.1.1 Zelfgerapporteerde criminaliteit	165
8.1.2 Politiecijfers	166
8.2 Is er een probleem?	167
8.3 Theoretische verklaringen voor crimineel gedrag van meisjes	168
8.3.1 Blootstellingshypothese	169
8.3.2 Sensitiviteitshypothese	170
8.3.3 Specifieke risicofactoren	172
8.4 Signaleren van de voorlopers van crimineel gedrag – Wat te doen ter preventie?	173
8.4.1 De rol van het onderwijs	174
8.4.2 De rol van de ouders	175
8.4.3 Jeugdzorg	176
8.5 Welke interventies zijn geschikt voor criminele meisjes?	176
8.5.1 Seksneutrale interventies	177
8.5.2 Seksespecifieke interventies	178
8.6 Conclusie en praktische handvatten voor de praktijk	179
Literatuur	181
9 Agressie van meisjes <i>Ankie Menting en Bram Orobio de Castro</i>	185
9.1 Prevalentie	185
9.2 Probleemschets	186
9.2.1 Vormen en functies van agressie	186
9.2.2 Factoren die samenhangen met agressief gedrag	187
9.2.3 Samenhang met schoolprestaties en fysieke en mentale gezondheid	191
9.2.4 Protectieve factoren	194
9.2.5 Daders en slachtoffers	194

9.3	Theoretisch kader	195
9.3.1	Frustratie-agressiemodel	195
9.3.2	Sociale leertheorie	196
9.3.3	Sociale informatieverwerking	197
9.3.4	Sociale controletheorie	198
9.4	Signalering	198
9.5	Preventie	200
9.5.1	Training van de opvoedvaardigheden van ouders	200
9.5.2	Schoolinterventies	201
9.6	Behandeling	201
9.7	Praktische handvatten voor de praktijk: concluderend kader	203
	Literatuur	204
10	Middelengebruik door meisjes	209
	<i>Robert Didden, Joanneke VanDerNagel, Neomi van Duijvenbode, Anne-Marie van den Hoek en Evelien Poelen</i>	
10.1	Prevalentie	209
10.2	Probleemschets	210
10.3	Theoretisch kader	211
10.3.1	Biologische factoren	212
10.3.2	Psychologische factoren	213
10.3.3	Sociale factoren	214
10.4	Signalering	216
10.4.1	Signalen van gebruik	216
10.4.2	Screening	217
10.5	Preventie	217
10.5.1	Soorten preventie	217
10.5.2	Ingrediënten voor preventie	218
10.5.3	Het beïnvloeden van ouders en omgeving	219
10.6	Behandeling	219
10.6.1	Cyclisch behandelmodel	220
10.6.2	Behandelsetting	220
10.6.3	Inhoud van de behandeling	221
10.7	Praktische handvatten voor de praktijk: concluderend kader	222
	Literatuur	224
11	ADHD-meisjes vallen niet op...	229
	<i>Patricia van Wijngaarden-Cremers en Rutger Jan van der Gaag</i>	
11.1	Prevalentie	231
11.2	Theoretisch kader	232
11.3	Signalering en preventie	233
11.4	Diagnosticeren	234

11.5	Behandeling	235
11.5.1	Psycho-educatie	236
11.5.2	Cognitieve gedragstherapie	237
11.5.3	Normaliseren van symptomen	237
11.5.4	Coaching en begeleiding	238
11.6	Praktische handvatten	239
	Literatuur	240
12	Depressie en suïcide	241
	<i>Daan Creemers, Lieke Wijnhoven, Yvonne Stikkelbroek en Jan Buitelaar</i>	
12.1	Prevalentie	241
12.1.1	Depressie	241
12.1.2	Suïcide	243
12.2	Probleemschets van de gevolgen van depressie	246
12.3	Theoretisch kader	247
12.3.1	Depressie	247
12.3.2	Suïcide	251
12.4	Signalering	254
12.4.1	Signalering van depressie	254
12.4.2	Signalering suïcide	256
12.5	Klinisch beeld	257
12.5.1	Depressie	257
12.5.2	Dysthymie	258
12.5.3	Bipolaire stoornis	258
12.5.4	Suïcide	259
12.6	Preventie	260
12.6.1	Depressie	260
12.6.2	Suïcide	262
12.7	Behandeling	263
12.7.1	Depressie	263
12.7.2	Suïcide	267
12.8	Praktische handvatten voor de praktijk: concluderend kader	269
	Literatuur	270
13	Angst en angststoornissen bij meisjes	273
	<i>Denise Bodden en Rowella Kuijpers</i>	
13.1	Theoretisch kader	274
13.1.1	Normale angst en functie	274
13.1.2	Ontwikkelingsverloop van angst	274
13.2	Angststoornissen	276
13.3	Comorbiditeit	278
13.4	Prevalentie	279

13.5	Negatieve gevolgen	280
13.6	Etiologie	281
13.6.1	Genetische aanleg	281
13.6.2	Conditionering	282
13.6.3	Modelling en negatieve informatie	282
13.6.4	Opvoeding	282
13.7	Specifieke verklaringen voor de verschillen tussen jongens en meisjes	283
13.7.1	Biologische factoren	284
13.7.2	Emotieregulatie en coping	284
13.7.3	Sociaal-culturele factoren	284
13.7.4	Opvoeding	286
13.8	Signalering	286
13.9	Instrumenten om angst te meten	287
13.10	Preventie	288
13.11	Behandeling	289
13.12	Praktische handvatten voor de praktijk: concluderend kader	292
	Literatuur	293
14	Psychotrauma bij meisjes	299
	<i>Judith Ensink en Ramón Lindauer</i>	
14.1	Prevalentie	299
14.2	Probleemschets	300
14.3	Theoretisch kader	301
14.3.1	Beschrijving van trauma: normale en abnormale reacties	301
14.3.2	Beschermende en risicofactoren	303
14.4	Signalering	308
14.4.1	Diagnostiek	308
14.4.2	Differentiële diagnostiek en comorbiditeit	308
14.5	Preventie	309
14.5.1	Epidemiologie	309
14.5.2	Etiologie en pathogenese	310
14.6	Behandeling	311
14.6.1	Psychologische behandeling	311
14.6.2	Farmacologische behandeling	315
14.7	Praktische handvatten voor de praktijk: concluderend kader	315
	Literatuur	316
15	Persoonlijkheidsstoornissen bij adolescente meisjes	321
	<i>Christel Hessels en Marcel van Aken</i>	
15.1	Prevalentie	322
15.2	Probleemschets	322

15.3	Comorbiditeit	323
15.4	Theoretisch kader: ontwikkeling van persoonlijkheidsstoornissen	323
15.4.1	Genetische factoren	323
15.4.2	Individuele- en omgevingsfactoren	324
15.4.3	Interactie geslacht en risicofactoren	324
15.5	Signalering	326
15.5.1	Richtinggevende principes voor diagnostiek	326
15.6	Preventie en vroege interventie	331
15.7	Behandeling	332
15.7.1	Emotieregulatietraining (ERT)	333
15.7.2	Helping Young People Early (HYPE)	334
15.7.3	Dialectische gedragstherapie voor jongeren (DGT-J)	336
15.7.4	Mentalization-Based Treatment voor adolescenten (MBT-A)	337
15.8	Praktische handvatten voor de praktijk: concluderend kader	338
	Literatuur	339
16	Eetstoornissen bij meisjes	343
	<i>Greta Noordenbos</i>	
16.1	Kenmerken van eetstoornissen	343
16.2	Incidentie en prevalentie van eetstoornissen	344
16.3	Verklaringen voor de sekseverschillen bij eetstoornissen	345
16.3.1	Sekseverschillen tijdens de puberteit	345
16.3.2	Sekseverschillen in lichaamsidealen	345
16.3.3	Het gespierde lichaamsideaal voor mannen	347
16.3.4	Jongens die anorexia ontwikkelen	347
16.3.5	Seksueel misbruik als risicofactor	348
16.3.6	Homoseksualiteit als risicofactor	349
16.3.7	Onderrapportage van eetstoornissen bij jongens	349
16.4	Preventie van eetstoornissen	349
16.4.1	Belangrijkste risicogroepen en risicofactoren	350
16.4.2	Preventieprogramma's voor eetstoornissen	352
16.4.3	Onderzoek naar vermindering van risicofactoren	353
16.5	Vroegtijdige signalering	354
16.5.1	Strategieën gericht op vroegtijdige onderkenning	355
16.5.2	Bespreekbaar maken van eet- en gewichtsproblemen	355
16.5.3	Rol van de ouders bij vroegtijdige signalering	356
16.5.4	Personen die belangrijk zijn voor vroegtijdige onderkenning	357
16.5.5	Effectiviteit van vroegtijdige onderkenning en signalering	358
16.5.6	Internetprogramma's	359

16.6	Behandeling van eetstoornissen	359
16.6.1	Van zelfhulp naar gespecialiseerde behandeling	360
16.6.2	Het betrekken van de ouders bij de behandeling	361
16.6.3	Kans op herstel van een eetstoornis	361
16.6.4	Criteria voor herstel van een eetstoornis	362
16.6.5	Aanbeveling ter verbetering van de kans op herstel	363
16.7	Praktische handvatten voor de praktijk: concluderend kader	363
	Literatuur	364

Deel III Specifieke doelgroepen en casuïstiek **369**

17	Tiernermoeders	371
	<i>Bep Manders</i>	
17.1	Prevalentie	371
17.2	Probleemschets	372
17.2.1	(Ongeplande) zwangerschap	372
17.2.2	Dé jonge moeder bestaat niet	372
17.2.3	Adolescent én moeder	374
17.3	Theoretisch kader	374
17.3.1	Systeemgericht werken met jonge moeders	374
17.3.2	Leefgebieden	375
17.4	Een integrale benadering	377
17.4.1	Aanmeldingsfase en intakefase	378
17.4.2	Outreachinge hulpverlening	379
17.4.3	Analysefase	380
17.4.4	Planningsfase	380
17.4.5	Uitvoeringsfase	381
17.4.6	Groepsbijeenkomsten voor jonge moeders	381
17.4.7	Uitstroomfase	383
17.5	Kennis en houding	383
17.5.1	Vraagbaakfunctie	383
17.5.2	Bewustzijn van hun eergevoel	385
17.5.3	Aansluiten bij de jonge moeder	385
17.5.4	Veiligheid en vertrouwen scheppen door het aangeven van kaders	386
17.5.5	Oprechte interesse tonen	387
17.5.6	Aanspreken als puber en moeder	387
17.5.7	De juiste toon vinden	388
17.5.8	Flexibel zijn	388
17.5.9	Perspectief van het kind in de gaten houden	389

17.6	Oplossingsgericht werken	389
17.6.1	Specifieke vragen stellen	390
17.6.2	Vragen naar uitzonderingen	391
17.6.3	Schaalvragen	392
17.6.4	Houdingselementen bij oplossingsgericht werken	394
17.6.5	Het geven van complimenten	395
17.7	Praktische handvatten voor de praktijk	396
	Literatuur	396
	Bijlage 1: leefgebieden	398
	Bijlage 2: oplossingsgericht werken	400
	'Ik koos voor een betere toekomst voor mijn dochtertje'	401
	<i>Een interview met Erika</i>	
18	Loverboyslachtoffer en hulpverlening	409
	<i>Linda Terpstra en Anke van Dijke</i>	
18.1	Prevalentie, spreiding en leeftijd	409
18.1.1	Exacte cijfers ontbreken	409
18.1.2	Feiten en cijfers over mensenhandel en loverboyproblematiek	412
18.2	Probleemschets	415
18.2.1	De klassieke loverboy en loverboys 2.0	415
18.2.2	Wie zijn de jongens die zich bezighouden met loverboypraktijken	416
18.2.3	Wie zijn de meisjes die in handen vallen van een loverboy?	418
18.3	Theoretisch kader	421
18.3.1	Traumatische ontwikkeling	421
18.3.2	Traumagerelateerde ontwikkeling	423
18.3.3	Meisjes zien zichzelf niet als slachtoffer	426
18.4	Comorbiditeit	429
18.4.1	Psychische klachten en stoornissen	430
18.4.2	Hordelopen	431
18.5	Signalering en preventie	433
18.6	Behandeling	435
18.6.1	Misbruik en mishandeling; we vragen er niet naar (abuse-focused)	435
18.6.2	Traumagerelateerde ontwikkeling (trauma-focused)	437
18.6.3	Geïntegreerd behandelen van bovenliggende en onderliggende problematiek	439
18.6.4	Meisjesgroepen	439
18.6.5	Ouders	439
18.6.6	Normaliseren	441
18.7	Concluderend kader	442
18.8	De discussie rondom samenplaatsing	442
	Literatuur	447

'Hij was helemaal niet mijn type'	449
<i>Een interview met Archana</i>	
19 Meisjes met een licht verstandelijke beperking	455
<i>Jolanda Douma, Carina van Kregten, Albert Ponsioen en Katrien Raemdonck</i>	
19.1 Kenmerken van een LVB	455
19.1.1 Persoonskenmerken	456
19.1.2 Omgevingskenmerken	464
19.2 Diagnostisch onderzoek	468
19.2.1 Diagnostisch onderzoek naar leerproblemen en een LVB	468
19.2.2 Diagnostisch onderzoek naar gedrag en gedragsproblemen	471
19.2.3 Diagnostisch onderzoek bij jongeren met een LVB	476
19.3 Behandeling	477
19.4 Tot besluit	479
Literatuur	480
'Trots op mijn moeder'	485
<i>Een interview met Johanny</i>	
20 Meisjes uit eerculturen: tussen traditie en wereldburgerschap	489
<i>Linda Terpstra en Anke van Dijke</i>	
20.1 Eer, eerschendingen, eergerelateerd geweld, eerherstel en hulp	492
20.1.1 Maagdelijkheid, gehoorzaamheid en dienstbaarheid	492
20.1.2 Tussen eergerelateerde druk en eergerelateerd geweld	493
20.1.3 Schending van eer	493
20.1.4 Maatregelen en sancties	494
20.1.5 Hoe gaan meisjes en (jonge) vrouwen om met eer?	495
20.1.6 Hulp zoeken en de consequenties daarvan	495
20.2 Prevalentie: het topje van de ijsberg?!	495
20.2.1 Gegevens van de politie	496
20.2.2 Gegevens van de gespecialiseerde hulpverlening	497
20.3 Casuïstiek	500
20.4 Hulpverlening binnen collectieve culturen: wat er kan misgaan	504
20.4.1 Het gevaar van openheid	505
20.4.2 Informeren	506
20.4.3 Bemiddeling	506
20.4.4 Expertise	507
20.4.5 Achterlopen	507
20.4.6 Bij twijfel neem contact op met de politie of met gespecialiseerde hulpverleningsinstanties	508
20.5 Signalering en preventie	508

20.6	Comorbiditeit	510
20.7	Behandeling	512
20.7.1	Bemiddeling: tussen hulpverleners en onderhandelen	512
20.7.2	Bemiddeling bij eerkwesties: risicotaxatie en -analyse, herstel van contact én herstel van eer	514
20.8	Praktische handvatten voor de praktijk: concluderend kader	515
	Literatuur	517
	<i>'Hij bleef maar op me insteken'</i>	518
	<i>Een interview met Shira</i>	
	Slotwoord	523
	<i>Rutger Engels en Karin Nijhof</i>	
	Over de auteurs	529